

Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinden Yararlanmayı Etkileyen Etkenler

Yrd. Doç. Dr. Osman Hayran

KTÜ Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Doç. Dr. Asiye Nuhoglu

KTÜ Tıp Fakültesi Pediatri Anabilim Dalı

İnt. Dr. Abdullah İnan

KTÜ Tıp Fakültesi Öğrencisi

Bir bölgede halkın sağlık hizmetini kullanmasını etkileyen en önemli etkenlerin halkın ekonomik gücü, hizmeti kullanma alışkanlığı, eğitim durumu ve hizmeti veren yerin kişiye uzaklığı olduğu bilinmektedir.

ÖZET:

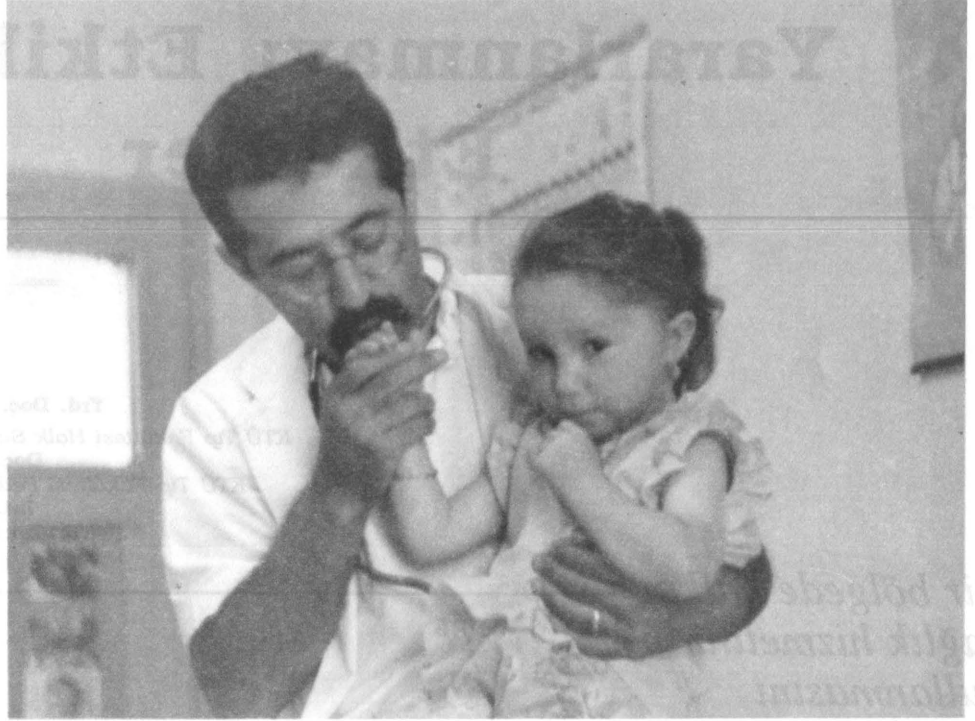
Kırsal kesimde halkın birinci basamak sağlık hizmetlerinden yararlanmasını etkileyen etkenlerin incelendiği bu araştırmada, eğitim düzeyinin hizmetlerden yararlanmada bir etken olmadığı saptanmıştır. Yaşanılan yerin sağlık ocağına uzaklığı her türlü hizmetten yararlanmayı önemli olarak etkilemekte, 5 km.den daha uzakta oturanlar hizmeti daha az kullanmaktadır. Bu konuda ocak hekimine güvensizlik de önemli bir etken olup hane reislerinin yarından fazlası iyi olmayan hekimlerin sağlık ocağına atandığına inanmaktadır.

GİRİŞ VE AMAÇ:

1978 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nce (DSÖ) yayınlanan Alma-Ata bildirgesinde özellikle gelişmekte olan ülkelerin sağlık sorunlarına yönelik olarak Temel Sağlık Hizmetleri kavramı getirilmiştir (1). Bu kavramın özü her türlü hizmetin entegre biçimde, öncelikler gözönüne alınarak, bir ekip eliyle ve ülke gerçeklerine uygun bir örgütlenme ile vatandaşın ayağına götürülmesi, kullanımının sağlanmasıdır. Türkiye'nin de benimsediği bu bildirgedeki ilkelerin gerçekte 1961'de yürürlüğe giren sosyalleştirme ilkelerinden farklı olmadığı görülmektedir (2). Birinci basamak hizmetlerin sağlık ocakları biçiminde örgütlendiği ve ülkemiz gerçeklerine uygun olan sosyalleştirme modelinin bir türlü beklenen başarıya ulaşmadığı, ancak yerine daha iyi bir model geliştirilemediği gözlenmektedir. Beklenen başarıya ulaşılmamasında kuşkusuz pek çok etkenin değişik ölçülerde payı vardır. Bu etkenler hizmetin sunulması

Özellikle uzaklığın hizmetin kullanımını önemli oranda etkilediğine ilişkin değişik araştırmalar bulunmaktadır.

ile ilgili olabileceği gibi hizmetin kullanılması ile de ilgilidir. Bir bölgede halkın sağlık hizmetini kullanmasını etkileyen en önemli etkenlerin halkın ekonomik gücü, hizmeti kullanma alışkanlığı, eğitim durumu ve hizmeti veren yerin kişiye uzaklığı olduğu bilinmektedir. (3,4). Özellikle uzaklığın hizmetin kullanımını önemli oranda etkilediğine ilişkin değişik araştırmalar bulunmaktadır (5,6,7).

Doğu Karadeniz bölgemiz yerleşim yerlerinin dağınıklığını ve coğrafya yapısı nedeniyle uzaklık ve ulaşım yönünden özellikleri olan bir bölgedir. Trabzon ilinde 1967 yılından beri birinci basamak sağlık hizmeti sağlık ocaklarınınca verilmektedir. Kırsal kesimde sağlık hizmetlerinin kullanımını ve bunu etkileyen etkenleri incelemek amacıyla bu araştırma planlanmış ve yürütülmüştür

GEREÇ VE YÖNTEM:

Araştırma kırsal kesimde 1967 yılından beri hizmet veren Kireçhane Sağlık Ocağı bölgesinde 1987 yılında yapılmıştır. Sağlık ocağına uzaklıkları 0-15 km arasında değişen 11 yerleşim birimi bağlıdır. Sağlık ocağı bölgesinde toplam 1100 hane bulunmaktadır. Ocak kayıtlarından yararlanılarak sistematik örnekleme ile 220 hane seçilmiştir. Önceden hazırlanan ve ön uygulaması yapılan anket formu görüşme yoluyla hane reislerine uygulanmıştır. Değişik nedenlerle görüşülemeyen 7 hane reisi araştırma dışı kalmış, toplam 213 haneden toplanan veriler, elde değerlendirilmiştir.

BULGULAR:

Görüşülen 213 hane reisinin % 23.5'i okul bitirmemiş, % 55.9'u ilkökul mezun-

nu, % 20.6'sı ise ortaokul ve daha üzerinde öğrenim görmüştür. Bunların öğrenim durumu ve son hastasını götürdükleri yere göre dağılımı Tablo:1'de görüldüğü gibidir.

Sağlık kuruluşu seçimi

Tablo:1 Hane Reislerinin Öğrenim Durumu ve Ailedeki Son Hastanın götürüldüğü Yer

Hastanın götürüldüğü yer	Öğrenim Durumu							
	Yok		İlkokul		Orta ve Üstü		Toplam	Kalan
	sayı	%	sayı	sayı	%	%	Sayı	%
Sağlık ocağı	4	8.0	12	10.1	3	6.8	19	8.9
Resmi Hastane	22	44.0	64	53.8	27	61.4	113	53.1
Özel Hekim	24	48.0	43	36.1	14	31.8	81	38.0
Toplam	50	100.0	119	100.0	44	100.0	213	100.0

$$\chi^2=3.644$$

$$P>0.05$$

Son hastasını sağlık ocağına götürülenlerin oranı % 8.9'dur. Hastaların % 91.1'i resmi hastane ya da özel hekime götürülmüştür. Öğrenim durumu ile hastanın götürüldüğü yer arasında önemli bir ilişki kurulamamıştır. ($p>0.05$).

Yerleşim birimleri sağlık ocağı merkezine uzaklıkları yönünden iki gruba ayrılmıştır. Örneğe çıkan hanelerin % 22'si 5 Km. ve daha yakında, % 78'i 5 Km.'den uzakta oturmaktadır. Uzaklık ile ailedeki son hastanın götürüldüğü yer arasındaki ilişki Tablo:2'de görülmektedir.

Tablo:2 Hanelerin Ocağa Uzaklığına Göre Ailedeki Son Hastanın Götürüldüğü Yer

Hastanın görüldüğü yer	uzaklık					
	0-5 km.		6 km.ve		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Sağlık ocağı	15	32.6	4	2.4	19	8.9
Resmi hastane	15	32.6	98	58.7	113	53.1
Özel Hekim	16	34.8	65	38.9	81	38.0
Toplam	46	100.0	167	100.0	213	100.0

$$\chi^2=73.78$$

$$p<0.05$$

Ailedeki son hastanın götürüldüğü yer ile yerleşim biriminin sağlık ocağına uzaklığı arkasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. ($p<0.05$). Bu önemlilik 5 Km. den uzakta oturanların sağlık ocağını kullanmamasından kaynaklanmaktadır. Sağlık ocağına gitmeyen 194 hane reisinin gitmeme gerekçeleri Tablo:3'te verilmiştir.

Son hastasını sağlık ocağına götürülenlerin oranı % 8.9'dur.

Hastaların % 91.1'i resmi hastaneye ya da özel hekime götürülmüştür. Öğrenim durumu ile hastanın götürüldüğü yer arasında önemli bir ilişki kurulamamıştır.

kurulamamıştır.

Sağlık ocağına gitmeyişi gerekçelerinin başında güvensizlik gelmekte, bunu ulaşım sorunu, hastanın durumunun ağır oluşu ve diğer gerekçeler izlemektedir.

Tablo:3 Hastasını Sağlık Ocağına Götürmeyenlerin Gerekçeleri

Gerekçeler	Sayı	%
Ulaşım sorunu	57	29.4
Güvensizlik	89	45.9
Hasta çok ağır idi	40	20.6
Diğer	8	4.1
Toplam	194	100.0

Tabloda da görüldüğü gibi sağlık ocağına gitmeyişi gerekçelerinin başında güvensizlik gelmekte, bunu ulaşım sorunu, hastanın durumunun ağır oluşu ve diğer gerekçeler izlemektedir.

Tablo:2'de sağlık ocağından yararlanma ile uzaklık arasında önemli bir ilişki olduğu görülmekle birlikte diğer kuruluşların seçiminde en önemli etken kişinin sağlık ocağına olan güvensizliğidir. Nitekim " her türlü olanağınız olsa hastanızı nereye götürürsünüz?" sorusuna tüm hane reislerinin % 4.7'si sağlık ocağı, % 15.0'ı resmi hastane, % 80.3'ü ise özel hekim yanıtını vermiştir. Üstelik gene tüm hane reislerinin % 58.2'si ocak hekimi ile diğer hekimler arasında nitelik farkı bulunduğu ve iyi olmayan hekimlerin ocak hekimliği yaptığına inanmaktadır.

Hane reislerine hasta muayenesi ve tedavisi dışında diğer hizmetlerden eşinin doğumu ya da enjeksiyon konusunda seçimleri sorulduğunda Tablo:4 ve 5'teki bulgular elde edilmiştir.

Tablo :4 Doğum Konusunda Seçim

Seçim	Uzaklık				Toplam	
	0-5 km.		6 km. ve +			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ocak ebesi	39	84.8	100	59.9	139	65.3
Diğer	7	15.2	67	40.1	74	34.7
Toplam	46	100.0	167	100.0	213	100.0
		X ² = 9.899		p < 0.05		

Tablo : 5 Enjeksiyon Konusunda Seçim

Seçim	Uzaklık				Toplam	
	0-5 km.		6 km. ve +			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ocak ebesi	38	82.6	105	62.9	143	67.1
Diğer	8	17.4	62	37.1	70	32.9
Toplam	46	100.0	167	100.0	213	100.
		X ² = 7.202		p < 0.05		

Tüm hane reislerinin % 65.3'ü doğum için sağlık ocağı ebesini, enjeksiyon için ise % 67.1'i sağlık ocağı ebesini seçmektedir. Bu biçimlerde de uzaklık önemli bir etkidir. ($p<0.05$).

SONUÇLAR VE TARTIŞMA:

Kırsal kesimde yaşayan halkın birinci basamak iyileştirici sağlık hizmetlerinden yararlanmasını etkileyen etkenlerin incelendiği bu çalışmada hasta muayene ve tedavisi amacıyla sağlık ocağının pek az kullanıldığı saptanmıştır. Sağlık ocağından yararlanma konusunda öğrenim durumunun önemli bir etken olmadığı, yaşanan yerin ocağa uzaklığının önemli bir etken olduğu ($p<0.05$) görülmüştür. Sağlık ocağını kullanmayanlar en çok güvensizlik gerekçesi ile gitmediklerini belirtmektedirler. Görüşülen hane reislerinin % 58.2'si iyi olmayan hekimlerin ocak hekimliğine atandığına inanmaktadır. Her türlü olanağı olduğunda sağlık ocağını seçenlerin oranı ancak % 4.7'dir. Öte yandan doğum, enjeksiyon gibi hizmetler için sağlık ocağı daha çok seçilmekte, uzaklık etkeni bu hizmetlerin kullanımında da önem taşımaktadır.

Sağlık hizmetlerine ilişkin kayıtların güvenilir ve sağlıklı olduğu bölgelerin yıllık çalışma raporları incelendiğinde sağlık ocağından hastaneye gönderme oranının % 5-10 arasında değiştiği görülmektedir (8,9). Yani ocak hekimleri bir bölgede görülebilecek tüm hastalıkların % 90-95'ini tanımakta ve tedavi edebilmektedir. Gene bu bölgelerde yapılan çalışmalarda (6,7) uzaklığın iyileştirici hizmetlerden yararlanmada önemli etken olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak denilebilir ki uzaklık ve güvensizlik araştırma bölgesinde halkın sağlık ocağından yararlanmasını etkileyen en önemli iki etken olarak görülmektedir. Güvensizlik halkın sağlık ocağı ve hizmetleri konusunda eğitimi ile giderilebilir. Çünkü ocak hekimleri gerçekte bölgelerinde görülebilecek hastalıkların % 90-95'ini tanımakta ve tedavi edebilecek bilgi ve becerileri de bulunmaktadır. Uzaklığın etkisini azaltmak için ise başlıca iki yol önerilebilir. Birincisi ocak hekiminin uzak bölgelere daha sık geziler yaparak hizmeti halkın ayağına götürmesidir. İkinci bir yol ise en sık görülen hastalıklar ve basit bazı tıbbi uygulamalar konusunda hekim dışı sağlık personelinin eğitilerek öncelikle bu bölgelerde görevlendirilmesidir.

KAYNAKLAR:

1.Alma-Ata 1978-Primary health care-Report of the International Conference on Primary Health Care, World Health Organisation, Geneva, 1978.
2. Eren, N. :Alma-Ata Bildirgesi ve Türkiye'de Sağlık Hizmetleri. HÜ Toplum Hekimliği Yayını No:18, Ankara, 1982
3. Fişek, N.H.:Halk Sağlığına Giriş.HÜ-DSÖ Hizmet Araştırma ve Araştırmacı Yetiştirme Merkezi Yayını No:2, Ankara, 1983, s.117-118
4. Öztürk, Y.: Gelişmekte Olan Ülkelerde Tıbbi Bakım Hizmetleri. Ankara Tabip Odası Yayını No:10, Ankara, 1983.
5. Fişek, N.H., Erdal, R.: Primary Health Care: a continuous effort. World Health Forum, Vo.6, No:3, 1985, p.230-232,
6. Aksakoğlu, G.: Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirildiği Bir Bölgede Halkın İyileştirici Hizmetler için Seçtiği Sağlık Kuruluşları ve Bu Seçimi Etkileyen Etmenler Üzerine Bir İnceleme. Uzmanlık Tezi, Ankara, 1979.
7. Cilasun, U.: Çubuk İlçesi Birinci Bölgesinde Tedavi Hizmetlerinden Yararlanma ve Bunun Etkileyen Etkenler. Uzmanlık Tezi, Ankara, 1979.
8. Benli, D., Erdal, R., Bulut, A.: Etmesgut Sağlık Bölgesi 1980-1984 Yılları Çalışmalarının Değerlendirilmesi. HÜ Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yayın No:85/29, Ankara, 1985, s.27.
9. Öztürk, Y.: Çubuk Sağlık, Eğitim ve Araştırma Bölgesi 1977-1983 Yılları Çalışmalarının Değerlendirilmesi. HÜ Halk Sağlığı Anabilim Dalı Yay.No:85/28, Ank. 1985, s.49

Sağlık hizmetlerine ilişkin kayıtların güvenilir ve sağlıklı olduğu bölgelerin yıllık çalışma raporları incelendiğinde sağlık ocağından hastaneye gönderme oranının % 5-10 arasında değiştiği görülmektedir.